

NÉMET KÖLTŐK HATÁSA CSOKONAIRA.

Hetven éve már annak, hogy megírta Kölcsény nagy zajt ütött bírálatában, hogy „Bürger az, kihez Csokonai leginkább hasonlít! vagy azért mivel a genius mindkettőjüket egy útra vonta, vagy azért mivel Csokonai Bürger példánya szerint igyekezett eleitől fogva dolgozni.“ Toldy és utána Haraszti síkra szállanak Csokonai mellett s őt a vád első része ellen védelmekbe veszik; de a „Bürger példánya szerint való dolgozás“ vádjának cáfolásába ők sem bocsátkoznak. Emlegetik Kölcsény vádját, de valamint Kölcsény adós maradt a bizonyítással, hogy miben és mennyiben utánozta Bürgert Csokonai, úgy ennek életírói se vettek maguknak annyi fáradságot, hogy mielőtt Kölcsény vádját alaptalannak nyilvánítanák, a két költő műveit részletesen és lelkiismeretes gonddal egybevetették volna. Haraszti ugyan később belátta ebbeli mulasztását s e folyóirat XIX. kötetében „Csokonaimhoz“ cím alatt néhány lapnyi pótléket közöl. De a pótlék is sok pótlásra szorul. Az én adataim se kimerítők s nem is lehetnek, míg nem ismerjük — s nincs is rá kilátás, hogy valaha megismerjük, — teljes jegyzékét ama nem csekély számú könyveknek, melyek Csokonainak szellemi táplálékát képezték; de sőt még ahhoz a néhányhoz is, melyeket Kölcsény és Toldy ilyenekül említenek, ma már nem egykönnyen lehet hozzá férni.

Kazinczy volt az, ki Kleist és Bürger műveivel megismertette, hogy — mint maga írja Kisnek 1793. nyarán: — „ezeknek példájok szerint ne névpapi köszöntőket . . . írjon, hanem dallja a szív szelid érzékenységeit, szerelmet, barátságot, bort, természet szépségeit.“ Hogy Csokonai megfogadta e tanácsot, arra legjobb bizonyosság a Lilla-cyklus, mely Kazinczy buzdítása nélkül mostani alakjában és terjedelmében aligha létre jött volna. Mert Csokonai, ki a két német poetával hamar megbarátkozott, menten hozzá is látott a jó tanács követéséhez s miután egyikből is, má-

sikből is néhány darabot lefordított, saját érzelmeit kezdte az ő modorukban, a tőlük tanult hangra versebe önteni, legtöbbször még az általuk használt versalakot is megtartván. Innen van, hogy majd férfiasan komoly, majd kedélyesen pajzánkodó muzsája oly gyakran csap át pityergő érzelésbe. S ez leginkább a Lilla-cykluson vehető észre, mint a melyre a német költők legtöbb hatást gyakoroltak. Már az ideál nevét is a németektől kölcsönözte Csokonai, legalább Goethénél, Matthiissonnál, Bürgernél s másoknál nem egy költeményben találkozunk a Lila vagy Lilla névvel.

Nem kutatom, mennyi igaz Kölcseynek azon állításából, hogy Csokonai Bürgerhez hasonlít legjobban; annyi azonban tény, hogy Bürgertől kölcsönzött legtöbbet. S e kölcsönzés nyomaira leginkább Lilláról írt szerelmi dalaiban akadunk. Lillának mindjárt III. darabjában ugyanaz a gondolat van kifejezve, mely Bürger Hartes Mädchenjének is tárgya. Ebben leírja a német költő, mily gondtalanul, boldogan folytak eddig napjai, de mióta meglátta s megszerette kedvesét, oda lett szívének nyugalma. Épen így panaszkodik Csokonai az első szerelemérzésben, bár hangja nyugodtabb s nem akar mindjárt meghalni, mint Bürger; de viszont nem oly tömör itt a kidolgozás, mint a németben, hanem szétfolyik a hasonlatok árjában.

Ugyanily gondolatkölcsönzés van a következő Édes keserűségben, mely ugyancsak Bürgernek Liebekranke című dala után készült, csak hogy itt már kifejezései is közelebb állanak az eredetihez, sőt egyes sorok csaknem szószerint vannak átvéve. Itt tehát már nem csupán gondolatkölcsönzésről van szó. Csokonai költeménye azonban nélkülözi az eredetinek mélységét s az abban kifejezett érzelem őszinteségét. Meglátszik rajta, hogy nem inspiráció szülte, hanem csak utánköltés, affectatioja Bürger érzelmének, melyet a költő maga nem érzett, csak magára disputált. Csokonainak e költeménye alkalmasint még Lillával való ismeretsége előtt készült, hiszen maga említi előszavában, hogy némelyik dala még 1793-ban, tehát 4 évvel azelőtt készült, hogy Lillával megismerkedett, s Lillának neve csak utólag került bele. Hadd állítsak itt szembe egymással néhány leginkább megegyező sort:

Mir thut's so weh im Herzen!
Ich schlafe nicht vor Schmerzen.

Éjjel szememet le se zárván
Siratom balsorsomat árván.

Zwar könnte mich noch laben
Ein Kelch, der mir behagt;
Allein die Götter haben
Ihn meinem Durst versagt.
Wol nich' ich, ihn zu stillen...

Tölts balzsamot árva fejemre.
Egek! oh egyedül titedatok
Kérést panaszolva bocsátok:
Jaj! enyhítsetek emésztő
Tüzemet...

A Megkövetés című dal két utolsó versszaka is nagyon emlékeztet Bürger eme soraira:

Und sollte dich der Raub verdriessen,
So geb' ich gern den Augenblick,
Die Schuld des Frevels abzubüssen,
Ihn hundertfältig dir zurück.

Ilyen kifejezési reminiscencia még a Lillám szácskája című dal végén lévő hasonlat is:

És csókid édesebbek
Mint a Tokaj bora,

mely szószerint Bürgernek Helenens Lobjából vétetett:

Dass ihre Lippe süßser sei,
Als Honig und Tokaier.

De mégis Az utolsó szerencsétlenség az, melyre nézve Bürger leginkább formálhat apasági jogot. Valóban Az utolsó szerencsétlenséggel meggyűlne annak a baja, a ki Csokonai műveit két csoportra, eredetiekre és fordítottakra, akarná osztani. Nem tudná, melyik csoportba tegye az említett költeményt? Mert eredetinek nem eredeti, fordításnak pedig még kevésbbé nevezhető. Hogy nem egyszerű fordítás, azzal azonnal tisztában van az ember, ha csak futólag is összeveti a költemény terjedelmét, mert a Csokonaié jóval rövidebb. Már pedig, hogy Csokonai fordításában kétszer akkorára nyújt egy-egy verset, arra nem egy eset van, de hogy tömörebb legyen az eredetnél, arra egyetlen példa sincs. Nem is fordítás az, hanem szabad átdolgozása Bürger Elegie-jének.

A szerelmében csalódott Csokonai hangulatának annyira megfelelt Bürger költeménye, hogy lefordításához fogott; ezt gyaníttatja az a körülmény, hogy az első versszakokban csaknem szószerint követi az eredetit. Azonban körülményei hasonlóak voltak ugyan, de még sem azonosok azzal, mely az Elegiet létre hozta. Csokonai Lilla szerelméről meggyőződve állást meggy keresni. Távollétét felhasználják Lilla szülei, kiknek rábeszélésére Lilla gyűrűt vált egy fakereskedővel s a hazatérő Csokonai Lilláját már másnak mátkájaként látja viszont s nála nem várt hideg fogadtatásra talál. Hiába ír hozzá szenvedélyes leveleket, nem képes őt többé visszahódítani. Csalódott szerelmes minden-napi esete. Ellenben Bürgernek bűnös szerelmi viszonya van neje testvérével, ki végre lelkiismerete vagy más ok következtében arra határozza el magát, hogy szakít a költővel, ki úgy sem vehetné őt nőül, míg neje él. Bürgernél tehát valóságos drámai összeütközést találunk, melynél meg van a drámai vétség is (a bűnös szerelmi viszony), s csak a versenytárs hiányzik, hogy a véres katastropha megtörténjék. Már előre félünk féltékenységének kitörésétől, pedig nincsen versenytársa; a jámbor Csokonainak van, még sem féltékeny. Általában véve a Csokonainak költe-

ménye nélküli az eredetinek lángoló szenvedélyét, melyet siránkozó érzéssel pótol, úgy hogy a kettő közül inkább ezt tartaná az ember a német költő művének.

Bürger azzal kezdi költeményét, — melynek teljes címe: *Elegie, Als Molly sich losreissen wollte*, — hogy nem kárhoztatja, sőt magasztalnia kellene Mollyt azért, hogy eltudta magát határozni az elválásra, melyhez neki nincs elég akaratereje. Kimondhatatlanul szeretik egymást, mégis kedvese most egyszerre szakítani akar vele. S nem is csoda, hisz úgy sem vehetni nőül, mert neje él. De felbőszül attól a gondolattól, hogy Molly mással léphetne oltárhoz. Kétségbeesésében még meggyilkolná versenytársát. Pedig ő nem oka e nagy szerelemnek, a természet hinti magvát a szívbe, hol kikél, mint a növény a földben. Nem is bűn tehát, hogy ők egymást szeretik, csak gyógyíthatatlan betegség, mely előbb-utóbb sirba viszi őket. Végül lemond Mollyról, de csak oly feltétel alatt, hogy más se bírassa. Ime a 280 soros költemény vázlata.

A mily eltérő volt Csokonai szerelmi viszonya a Bürgerétől, a szerint kellett a költeménynek is módosulni a magyar átdolgozásban. Egészben véve azonban a német költő gondolatmenetét követi. Ő is szerelmi kinjainak elpanaszolásával kezdi költeményét, aztán leírja Lilla bájait, szerelmüket, Lilla hűtlenségét. Ő is lemond kedveséről, mert itt a földön hódolni kell a vas törvénynek; de haláluk után reméli, hogy egymásé lesznek. Ő is elfojtja könnyeit, de nem kedvese iránt való kíméletből, mint Bürger, hanem mert attól fél, hogy kinevetik. Kéri a halált: vegyen el egyet hármuk közül, hogy a más kettőnek nyugalma legyen, de legjobb volna, ha ő meghalna, legalább megszűnnének kinjai. De hirtelen egy gondolat cikázik át agyán: hátha Lilla nem szereti férjét!? Még remélheti tehát, hogy övé lesz.

Ennek is, mint az *Elegienek*, nagy ártalmára van a terjedős széüölő előadás. De hol van itt Bürgernek kitörő szenvedélye? Mennyivel erőtlenebb a magyar utánczat! Egyébiránt ugyanazon tárgy, ugyanazon gondolatmenet, mely mint a füzesben tova haladó folyó, ha eltűnik is néha, később újra kiesillámlik. Csak a kifejezések térnek el, más fordulatok, hasonlatok váltják fel az eredetit, mindazáltal majd mindenik versszakban van valami, ha több nem, egy-egy jellemző szó, mely eszünkbe juttatja az eredetit.

Helykimélésből csupán egyes, egymástól távolabb eső sorokat idézek, melyek a két költemény közt lévő hasonlatosság vörös fonálát képezik.

Darf eine Thräne mir entfallen?

Wie kann ich's zähmen dieses... Herz?

Ejtihetek még egy könnyücskét?

Jaj, nem bírok magammal.

Herr, mein Gott, du wirst es mir,
Du auch. Molly, wirst verzeihen!

Wort und Kuss auf ihrem Munde, —
O kein Nektar ist so süß!

... wie den Stab
Rundherum des Weinstocks Ranke,
..... nur mich umgab.

Den Samen solcher Triebe
Streut Natur ins Herzensfeld.

Trotz Verblutung oder Schmerz
Von dem meinigen zu reißen!
Ihr ihm einverwach'nes Herz.

War denn diese Flammenliebe
Freier Willkür heimgestellt?

Und auch wünschen oder hoffen
Scheint Verbrechen gar zu sein.

Ist ja kein Altar vorhanden,
Welche unsre Liebe weiht.

Auf des Stromes Höhe pranget
Ein Insel, anmuthsvoll.

Hänget gleich sein Schiff an Banden.

Meny, föld, kincsem, bocsáss meg!

Cukorral folyt ajakáról
Minden szó és minden csók.

Mint a szálló támaszával,
Mint a repkény a bikfával,
Egymásba csimpalykozánk.

A természet szokta vetni
Szívünkbe szent magvait.

És szívemhez forradt szívét
Vérrel kiszakítanom.

De oh, ha nem az én művem,
Hogy Lilláért ver a szívem.

Sőt hogy még a jobb reménység
Szikrája is bűnnel jár.

Ha kebledben nyugovásom
Az oltár is tiltja még.

A haboknak ormózatján
Látszik egy dombos sziget.

... hajója a zöld parton nyugszik már.

Tulajdonképen csak a befejezésben tér el Csokonai az eredetitől az által, hogy míg Bürger lemond Mollyról s beéri az eszményi szerelemmel, Csokonai újra remél.

Tehát összesen öt költemény fordul elő Lillában, melyek többé-kevésbé Bürger hatása alatt készültek.

Kevesebb hatással voltak rá a német irodalom azon korbeli népszerűbb költői: Kleist, Höltz és Blumauer: sőt a mi eléggé csodálatos, még a német leíróköltészet atyja, Matthiisson sem gyakorolt rá nagyobb hatást, jóllehet Csokonai, kivált fejlődése kezdetén az alkalmi költészet mellett leginkább a leíró költészetet művelte. S ennek oka ismét csak a Bürger és Kleist műveivel való megismerkedésben rejlik. Matthiissonnal csak később ismerkedett meg, midőn fejlődése már szerencsésen meglábolta a leíróköltészet gázlóját. Mindazáltal teljesen soha sem szabadulhatott meg tőle a legszebb lyrai darabjait is a főlős leírás teszi elnyújtottá, hatástalanná.

Legszembeszökőbb reminiscenciák Matthiisson Genfersee-jéből A tihanyi echo következő sorai:

Ich... a természet majd... bölcsőbb
tesz engemet.

Hier würde mir die Weisheit Rosen
streuen.

Távol itt... könyezem le napjaim.

Die Freundschaft mir die Augen
weinend schliessen.

és alább:

S a mely fának sátorában
All együgyő sirhalmom magában.

Erhöhe sich mein Grab im Eichen-
schatten.

A magánossághoz írt óda szintén Matthissonnak egyik költeménye (Die Einsamkeit) után készült. Mint címök is elárulja, mindkettőben ugyanazon tárgy van feldolgozva, a magánosság szeretete s a meghalás vágya, mert csak a sírban van zavartalan magány. Részleteiben azonban közelebb áll Salis An ein Thal című költeményéhez.

Ime pár megegyező sor Matthissonból:

Der Städte Getümmel ist rauschend...
Sie... flieht Park und Alleen.

Futsz a zsiabongó városok zajától.

Drum höre meine Sehnen...

... érted gyakorta mint sohajtozom.

Mir sei bis zum Grabe Gefährtin...

Síromba csak te fogsz alá követni.

Der Welt zu vergessen...

... elfelejtem világi szenvedésemet.

Még több kifejezési reminiscencia van a Magánosságban Salis említett költeményéből. Ime a szembetűnőbbek:

Entlegnes Thal, von Fichtenhöhn
begrenzt,
Mit Erlenreihe umheget, flache Matten!

Ist a magány völgybe és cserében
Megfrisselő árnyék fedez,
... tiszta forrás csergedez.

Nimm, Schattengang, mich auf!
In deiner Nacht entschlummera alle
Sorgen!

Ezekbe gyakran vezess be engemet,
Nyugtadni lankadt lelkemet.

... statt rauher Kriegstrommeten hallt
hier...

Futsz a csatázó trombiták szavától.

Tudjuk, hogy Csokonainak Bürger mellett Kleist is kedvence költője volt, kinek munkáiból nem csak költeményeket s ezek között a terjedelmes Tavaszt, — hanem prózát is fordított. Rokonszellemekek voltak s Kleistnek bordalaiban nyilatkozó vidám kedélye nem maradhatott Csokonaira hatástalanul. Mindazáltal e hatás csak egy költeményén félreismerhetetlen. S e költeménye — bármily hihetetlennek tetszik is, — nem más, mint Csokonai legnépszerűbb s legzamatosabb magyarságú dala: Szerelemdal a csikóbőrös kulacshoz. Már a címe is fordítása Kleist Liebeslied an die Weinflasche című bordalának, mely így kezdődik:

O Flasche, voll vom Saft der Rheinischen Traube,
Du Schmuck der Welt!
Beglückt ist der, der in der Rosenlaube
Im Arm dich hält!

Azonban tagadhatatlan, hogy messze felülmulja Kleistnak már terjedelménél fogva is igénytelen bordalát. Mert ha az eszmét Kleist bordala adta is, a kidolgozás egészen a Csokonaié. A költeményen végighúzódoó sikamlós hasonlatnak a Kleist költeményében nyoma sincsen. E hasonlat kedvéért kénytelen volt Csokonai az eredetiből eltérő irányba terelni a költemény menetét, mely csak itt-ott tér ismét vissza a régi mederbe, mint a következő versszakban:

Du stärkst den Muth, und führest Himmelsfreuden
In meine Brust;
Des Wassers Freund muss Pein und Schwermuth leiden,
Und missen Lust.

De a befejezésben már egészen Kleistot követi:

Und sterb ich einst, so wein auf meine Asche,
Und sag' betrübt;
Hier ruhet der, der mich gebeugte Flasche
Getreu geliebt.

E versszakból a bőbeszédű Csokonai természetesen két versszakot csinál.

Aligha csalódom, ha Csokonainak a sikamlós és drasztikus kifejezésekhez való hajlamát, mely néhány kisebb költeményén kívül különösen Dorotttyájában nyilatkozik, jórészt Blumauer műveivel való megismerkedésének tulajdonítom. De Blumauer közvetlen hatása a Békaegérhárcon kívül nem igen látszik meg költeményein, csupán Az elmatrónásodott Dóris mutat némi rokonságot Blumauer Stutzerlied-jével, melynek egyik versszakát:

Jetzt nur sieht dein Leibchen Bist du einst ein Weibchen,
Zirkelförmig aus; Wird ein Viereck d'raus,

Csokonai így reproducálja:

Már a hol domború voltál,
Lapos vagy és négyszegű.

Hogy Csokonai előtt Hölty sem volt egészen ismeretlen, mutatja a következő reminiscencia:

Oh mikor lesz, hogy bús kínjában
Letöltöm herányó életemet —
Mikor lesz, hogy lelkeim letévén
A testnek gyarló kérgeit,
S anyagi pillangóvá lévén,
Lássá Olympus kertjeit. (A pillangóhoz.)

Hölty Der Tod című költeményét így kezdi:

Wann Friedensbote, der du das Paradies
Dem müden Erdenpilger entschicsest, Tod,
Wann führst du mich mit deinem goldnen
Stabe gen Himmel, zu meiner Heimat?
... Sinke du Staubgebein...

Ennyi az, a mit kideríthettem. Nem mondom, hogy nem került ki egy s más figyelmemet, de vigasztal az a tudat, hogy e nemben teljesen kimerítőt nyújtani csaknem lehetetlen. Kölcsey azt írja, hogy a Parasztdal is mástól vétetett; nyilvánvaló dolog, hogy a Tulipánt, Szivem titkon s Nyugodalmam tolvajnéja címűek sem eredetiek, de hogy honnan vétettek, annak nem juthattam nyomára.

Hogy nyelv tekintetében sem maradt rá befolyás nélkül a német költőkkel való foglalkozás, mutatják e fent említett „Nyugodalmam tolvajnéja,“ „Bolond gombákat ettem,“ „Mely látást csak alig tudna beszélni el“ s több ily Kazinczy szájaize szerint való kifejezés.

Megérdemli talán Csokonai, hogy néhány sorban róla mint fordítóról is megemlékezzem s pár szóval fordításait is méltassam.

Mindenekelőtt ki kell jelentenem, hogy Csokonai fordításai nem felelnek meg azon követelményeknek, melyeket kritikánk ma már elengedhetetleneknek tart. Nevezetesen fordításainak legnagyobb része nélkülözi mind az alak mind a tartalomhűséget. Csak két rövidebb verse van, melyek szigorúan alak- és tartalomhű fordítás számába jöhetnek; bár a hol akar, kifogástalanul is tud fordítani. De erős egyéniségét itt is érvényesíti, mely nem engedi, hogy az idegen költő szellemének hódoljon, inkább ő hajtja emezt önkénye alá. Előadása többnyire áradozóbb, bővebb-beszédű a német eredeténél.

Legtöbbet Kleistből fordított. E fordításokkal kezdte meg munkái kiadását. E kötetkét, mely legterjedelmesebb darabjától nyerte címét: A tavasz. — már csak azért is előre kell bocsátanom, mert ennek előszavában fejti ki Csokonai elméletét a fordításról, melynek főkélléke szerinte az, hogy a fordító az eredetinek „egy szavát vagy annival inkább egy képecskéjét is el ne hagyja vagy gyarlóvá ne tegye vagy meg ne homályosítsa“ s e miatt — teszi hozzá — sokszor inkább tett hozzá s a verseket pótolta, mintsem hogy a rövidítés és szorítás miatt valamely szép szavát vagy gondolatját elmellőzze. Kár, hogy nála elmélet és gyakorlat nem mindig járnak karöltve. Mindjárt a Tavasz elején 10 hexametert 4 verssorral fordít. Ily programmelene rövidítéssel többször találkozunk Csokonainál, de az ígért hozzátevéssel és verspótlással még ennél is gyakrabban. Csokonai valóban mestere a szószaporításnak és gondolat kibővítésnek. S ennek nagy részt a forma az oka, a mennyiben nagy kedvelője a hosszú verssoroknak. A hexameterben írt Tavaszt is 15 tagú sorokban fordítja, melyeket kettő tör s közepén is rimeltet. A többi Kleistből fordítottak egynek (Fillis Dámonhoz) kivételével szintoly kevésbé alakhűek. Lillához (An Doris) 9 és 8 tagú sorokban, üllekező rimmel, strófa nélkül. A szerelmese-

nek gyötrelmeiről (Von den Schmerzen der Liebe) pedig prózában van fordítva. Az eredetileg hexameterekben írott Csendes élet (An Herrn Rittmeister Adler) és Elizához címűekben a hexametert itt 4 héttagú keresztrimes sorral, amott kettőt hexameterhez hasonló sorokkal helyettesíti, melyek csak abban térnek el a hexametertől, hogy nem bírnak metszettel s hogy a rimelt sorok végén spondeus helyett mindenkor daktilus vagy amphimacer áll.

Weber, Denis és Blumauer egy-egy darabján kívül még Bürgerből fordított két költeményt. Ezek egyike: Lilla búcsúzálogjai (Mollys Abschied), mely szintén nélküli az alak- és tartalomhűséget, a mennyiben minden sor 2—2 szótaggal, az egész költemény pedig ezenkívül még egy egész versszakkal hosszabb a Bürgerénél. E költemény címe után Csokonai maga veti oda zárjel közé, hogy Bürgerből fordította; a másik: A szerelmes kívánság azonban Csokonainak valamennyi, nem csak régebbi, hanem újabb kiadásában is eredetiként szerepel. Fordítása itt is terjedelmesebb a Bürgerénél, melynek szövegéhez különben csaknem szószerint ragaszkodik, de bőbeszédűségénél fogva nem állhatja meg, hogy egyik-másik versszakból kettőt ne csináljon. Így bővül ki aztán az Umarmung, mely Bürgernél csak 13 versszakból áll, a Csokonai fordításában 18 versszakká.

Hogy minden kétséget eloszlattassak a felől, mintha itt is afféle utánköltéssel volna dolgunk, mint az Utolsó szerencsétlenségnél, egymás mellé állítom egész terjedelmében a két költeményt.

Die Umarmung.

Wie um ihren Stab die Rebe
Brünstig ihre Ranke strickt,
Wie der Epheu sein Gewebe
An der Ulme Busen drückt;

Wie ein Taubenpaar sich schnabelt
Und auf ausgeforschem Nest,
Von der Liebe Rausch umnebelt,
Haschen sich und würgen lässt:

Dürft' ich so dich rund umfassen!
Dürftest du, Geliebte, mich! —
Dürften so zusammenhangen
Unsre Lippen ewiglich!

Szerelmes kívánság.

Mint a szőlő kebeléhez
Szorítja támaszait,
Vagy a bús szilfa melléhez
A borostyán ágait;

Mint hív galambok egymással
Egygyé olvadt csókjain
Félig alélve portyáznak
Egymás hív ajakian:

{ Oh ha úgy ölelhetnék
Én téged s te engemet,
Ha úgy szorítná, míg élek,
Hív szíved hív szívet;

{ Ha csókjaidal csókjaim
Úgy egyesülhetnének,
S ajakidról ajakaim
Órókké függhetnének.

Dann verschmäht' ich alle Mahle,
Wie ich sie auf Erden sah,
Dann sogar im Göttersaal
Nektar und Ambrosia.

Sterben wollt' ich im Genusse,
Wie ihn deine Lippe beut,
Sterben in dem langen Kusse
Wollustvoller Trunkenheit.

Komm, o komm, und lass uns sterben!
Mir entlodert schon der Geist,
Fluch gesprochen sei dem Erben,
Der uns von einander reißt!

Unter Mirten, wo wir fallen,
Bleib' uns ein e Gruft bevor!
Unsre Seelen aber wallen
In vereintem Hauch empor,

In die seligen Gefilde
Voller Wohlgeruch und Pracht,
Denen stete Frühlingsmilde
Vom entwölkten Himmel lacht;

Wo die Bäume schöner blühen,
Wo die Quellen, wo der Wind
Und der Vogel Melodien
Lieblicher und reiner sind;

Wo das Auge des Betrübten
Seine Thränen ausgeweint,
Und Geliebte mit Geliebten
Ewig das Geschick vereint;

Az istenek szálájában
Ugy megvetném a pektárt,
A meny ambrosiájában
Ugy én nem tennék sok kárt.

Hosszas csókjaink folytában
Órámmal alélnék el,
S szádból e boldog órában
Édes halált szívnek fel.

Jövel, oh jövel, haljunk meg!
Már megy lelkem kifelé:
A halálban se váljunk meg,
Siess karjaim közé.

A mely kéz hív hamvainkat
Egymástól elszakasztja,
Bontván csendes álmainkat
Oh, átkozott légyen a!

(A myrtusok hús boltjában
Hol elhunyni találunk,
Egy zöld sírhalom magában
Jegyezze hív halálunk.

Lelkeink pedig menjenek
Egyesült lehelettel,
Csókok közt emelkedjenek
A boldog egékbe fel,

(Ama szerencsés mezőkre,
Hol örök élet hever,
Hol a mennyi tetőkre
Zúzt a bús tél nem kever;

A melyek zöld határjára
Halhatatlan tavasz néz,
S örök fényt fest hús aljára
Ama mindenható kéz.

Hol a fák szebben virítanak
S a szellők fuvallási
Tisztábbak, s jobban ujítanak
A folyók mormolási.

(A hol a nedves szemekről
A bús könyvek lehullanak,
A hol a vérzett szívekről
A fájdalemek elmúlnak.

A hol a hív szeretőket
Örök láncok kerítik,
S egymással szerelmek őket
Örökre egyesítik.

Wo nun Phaon voll Bedauern
Seiner Sappho sich erbarmt,
Wo Petrarka ruhig Lauren
An der reinsten Quell' umarmt;

Und auf rund umschirmten Wiesen,
Von Verfolgung nicht gestört,
Glücklicher nun Heloisen
Abalard die Liebe lehrt. —

O des Himmels voller Freuden,
Den ich da schon offen sah!
Komm! Von hinnen lass uns scheiden!
Eis, wären wir schon da! —

A hol Phaon bús Sapphóját
Megöleli végtére,
És Petrarka hív Lauráját
Forrón nyomja szívére.

A hol kevesebb bánattal
Néz Abelard hívére,
Heloist jobb foganattal
Tanítja szerelmére.

Oh égi örömezzések! —
Nézd, az ég már nyílna vár;
Jer haljunk meg! én nem késék —
Oh bár csak ott volnánk már!

De ez még legkisebb ama hibák között, melyekben Csokonainak, a különben pedans Toldy által rendezett kiadásai bővelkednek. Nevezetesen az 1844. évi kiadásban A földindulás kétszer is előfordul és pedig a 77. és a 749. lapokon, az előbbi helyen közlött még hiányos is; épen így Lillának XIX. darabja pár szónyi változtatással az Elegyes versek közt újra előfordul A méz méze cím alatt, mint ennek három utolsó versszaka. Valamint Lilla XIII. darabja is csak három szóban különbözik az ódák-nak nevezett cyklus I. könyvének XIII. darabjától. Továbbá Bacsányinak Szentjóni kedveséhez írt Vigasztalását is Csokonai műveként közli Toldy; egy Horácból fordított költeménynek két utolsó sorát pedig nem tudván a kéziratból kibetűzni, a Virágéból pótolja (!), hogy hiányosan ne maradjon.

Ellenben nem átalja minden elfogadható ok nélkül, álszemérmes elődének, Mártonnak, követőjévé szegődve ilyen sorokat, mint:

Én is, más is szaggathattunk
Rólad fris virágokat,

kipontozni; mindazáltal más, kevésbé elburkolt, sőt drastikus helyeket, milyenek kivált A Dorottya kinyjai-ban és Egy fiatal házassulandónak habozásában fölös számmal vannak, kipontozatlanul hagy, s ennél fogva ha talán az ifjúság s a kényesebb izléssel bíró nők megbotránkozásától tartott, nem csak hogy célt nem ért, hanem még azonfelül az így megcsontított költeményeket az összes olvasó közönség számára érthetlenné, sőt részben élvezhetetlené is tette.

S e hibák jórészt hűségeseen átmentek az általa húsz évvel később kiadott válogatott munkákba is.

Az az eset, hogy ugyanazon költemény az ódákban is, meg Lilla-ban is előfordul, már maga is elég világos vet arra a következtetésre, mely Csokonai munkáinak osztályozásában közzel egy század óta uralkodik s mely traditiót nevetséges kegye-

letből egyik kiadó sem merte megbolygatni. Mintha szentségtörést követtek volna el, ha elhagyják azokat a szerencsétlenül választott címeket, melyeket a költő munkái egy-egy füzetének adott. Vagy mért nincs Petőfi összes költeményeiben nyoma se a sokkal találóbb *Ciprus lombok* nak, *Szerelergyöngyeinek* és *Felhőknek*, mely címeket Petőfi egyes füzetei viseltek? Kétségtelenül Csokonai, ha pár évvel tovább él, maga belátta volna e hibás osztályozás nevetséges voltát. Mert nem nevetséges-e ódának nevezni 45 költeményt, melyek közt épen óda van legkevésőbb? Több bordon kívül a *Csikóbőrös kulacs* is az Ódák csoportjába van osztva, melyet a költő maga is szerelem-dalnak nevez.

Kíváncsi volna, hogy Csokonai műveinek legközelebbi kiadója belássa, mennyivel inkább adózik a költő iránt való kegyeletének azzal, ha munkáit hozzá méltó, hibátlan és teljes kiadásban adja olvasóinak kezeibe, mintsem az által, hogy még hibái előtt is meghódol, vagy hogy néhány álszemérmes olvasó kedvéért munkáit vakmerően megcsonkítja.

BARÓTI LAJOS.

PÉCZELI JÓZSEF IRODALMI MŰKÖDÉSE.

II.

Young Éjszakái és egyéb munkái.

„Sunt lacrymae rerum et
mentem mortalium tanguat.”

A „Zair” és „Henrias” ünnepelt fordítóját ez időben igen súlyos csapás érte, a mennyiben az általa annyira tisztelt és szeretett Varjas János 1786-ban meghalt Debrecenben. Péczeli benne valóságos atyját vesztette el, ki nemcsak anyagiilag támogatta őt, hanem szellemileg is útmutatója és bölcs tanácsadója volt. Ezt annál is inkább tehetette, mivel nagy tapasztalatai mellett még író ember is volt.

A hálála folytán megüresedett tanári állásra közmegegyezéssel Péczelit hívták meg,¹⁾ kit már régebben csalogatott Debrecenbe, habár sikertelenül. A felhívást most sem fogadta el, mivel Komáromban kitűnően érezte magát, s itteni állása lehetővé tette, hogy ideje nagy részét a magyar nyelv s irodalom felemelésének

¹⁾ A meghívó levél a magy. tud. ak. kéziratárában. 238. sz.